

KÖZÉPKORTÖRTÉNETI TANULMÁNYOK 10.

Középkortörténeti tanulmányok 10.

*A X. Medievisztikai PhD-konferencia
(Szeged, 2017. június 7-9.)
előadásai*



Szerkesztette:

Szanka Brigitta

Szolnoki Zoltán

Nagy Zsolt Dezső

Olvasószerkesztő:

Bíró Dorottya

Szegedi Középkorász Műhely

2018

Tartalomjegyzék

Világi intézménytörténet, karrierek	11
FARKAS CSABA	
Egy udvari katonabáró I. Károly szolgálatában.....	13
KÁDAS ISTVÁN	
A megye jegyzője: Prócsi Gyármán Antal	35
VERES KRISTÓF	
Reform, konzervatív fordulat vagy szerves folytatás?	53
Egyházi intézménytörténet, karrierek.....	79
LADOS TAMÁS	
Egy magyarországi ügyvéd a 14. század fordulóján	81
RIBI ANDRÁS	
A várnagy és a püspök – fehérvári johannita preceptorok karrierje a 15. század második felében	95
TERNOVÁ CZ BÁLINT	
A nándorfehérvári püspökség története a középkorban	117
Hadtörténet	133
SZABÓ PÁL	
1456 – Athén ostroma és a Nándorfehérvár elleni várháború	135
POZSÁR DÁNIEL	
Egy keresztes háború a partvonalon	151
Családtörténeti kutatások, módszerek	163
BÁLING PÉTER	
Dinasztiák és hálózatok	165
NOVÁK ÁDÁM	
A terebesi Perényi család familiárisi hálózata	183
Mentalitás- és művelődéstörténet	209
PÉTER BARA	
Texts and Contexts	211

HALMÁGYI MIKLÓS	
Felnőttek és gyermekek a középkori Magyarországon	233
HORVÁTH ILLÉS	
Brezovai Lőrinc Zsigmond-ellenes szatírái	251
JUHÁSZ PÉTER	
Anonymus: Hivatalnok vagy irodalmár?	263
PFEIFFER ATTILA	
Uralkodói látogatások a középkori Bácsón	281
SZEGVÁRI ZOLTÁN	
A második Rómából az elsőbe	299
Steppetörténet	309
KISS MÁTÉ	
Gondolatok a <i>De administrando imperio</i> besenyő-képéről és a kelet-európai erőviszonyokról a 9. század végétől a 11. század közepéig	311
SZMUTKÓ SÁNDOR	
Mongol-horezmi kapcsolatok az otrari incidenst megelőzően	331
Jogtörténet	345
NÓTÁRI TAMÁS	
Benedictus Levita és a Lex Baiuvariorum	347
Külföldi középkorkutatás	363
JOÃO GOUVEIA MONTEIRO	
The Portuguese Medieval Castles	365

NOVÁK ÁDÁM

A terebesi Perényi család familiárisi hálózata

Különös tekintettel a Zsigmond-korra¹



Bevezetés

Kutatásaim központjában évek óta a Perényi család terebesi ágának vizsgálata áll. Kétszülő doktori disszertációm² egyes fejezetei résztanulmányokban már publikálásra kerültek, úgymint a család birtoklástörténete,³ Perényi János tárnokmester tevékenységének vázlata,⁴ pecséthasználata,⁵ és családjának rezidenciaelemzése.⁶ Jelen tanulmányban egy olyan társadalomtörténeti vizsgálatot folytatok, mely során összegyűjtöm a Perényieket szolgáló személyeket, nemesi családokat, és felvázolom a pályáivüket. A szakirodalomból és a forrásokból ugyanis jól ismert tény, hogy a család tagjai kiterjedt familiárisi hálózattal rendelkeztek. Perényi Imre például az 1410-es bandériumjegyzékben 15 lánzdásával szerepelt.⁷ Később, 1433-ban Perényi István 14 lovassal vállalt küldetéseket Itáliában.⁸ Az 1435-ös hadi dekrétum szerint Perényi János 200 lovast volt köteles állítani a nyugati határ védelmére.⁹ 1439-ben Albert király Sáros várának és uradalmának adományakor kiemeli, hogy Perényi János „szép számú kísérettel” támogatta Zsigmond királyt nyugaton.¹⁰ 1458-ban 10 uradalmat kellett igazgatniuk, legalább 7 vár tartozott ezek közé.¹¹ Írásomban arra keresem a választ, hogy a Perényiek kikre számíthattak. A lehetőségekhez mérten részletesen ismertetem három jelentősebb familiáris család pályáivét, akiknek a példáján keresztül jól árnyalható a család tagjainak az országos politikában, és a régióban betöltött szerepe. Az ismert familiárisok számbavételével, és birtokaik területi elhelyezkedésének elemzésével képet kaphatunk a család magterületéről, valamint rámutathatunk a kapcsolatra a Perényiek birtokai, rezenciái és a familiárisi hálózataik között.

¹ A szerző az MTA–DE Lendület „Magyarország a Középkori Európában” Kutatócsoport tagja.

² Munkacím: „A terebesi Perényi család működése a kezdetektől 1458-ig, különös tekintettel Perényi János tárnokmesterre”

³ NOVÁK 2015A.

⁴ NOVÁK 2011.

⁵ NOVÁK 2015B.

⁶ NOVÁK 2014.

⁷ C. TÓTH 2009A. 484.

⁸ E. KOVÁCS 2014. 210–11.

⁹ TÓTH-SZABÓ 1917. 132. CDH X/7. 267.

¹⁰ DL 13 410.

¹¹ Füzér, Terebes, Sztropkó, Újvár, Csorbakő, Fülek, Füzér. Vö. NOVÁK 2015. 21.

A Perényi család rövid története

Az Orbánfi Perényi Istvántól eredő ún. terebesi Perényi család¹² Luxemburgi Zsigmond egyik kedvelt, és készségesen támogatót famíliája volt. István fia Perényi Péter I. Lajos királyt szolgálta ispánként és várnagyként egyaránt.¹³ 1385/86 -ban már ő is feltehetően Zsigmond mellé szegődött, melynek eredményeként fia, Miklós pohárnokmester lett.¹⁴ Ezzel családjából elsőként, Miklós az ország bárói közé emelkedett. Miklós szörényi bánná történt kinevezését követően¹⁵ pedig testvére, János vette át a pohárnokmesteri tisztséget.¹⁶ Több birtokot is megszereztek, sőt Miklós még önállóan is nyert birtokadományt (Sárospatak), melyet követően felvette a pataki előnevet is. 1396-ban a nikápolyi csatatéren Miklós és János is életét vesztette, így a család legidősebb férfi tagja testvérük, Imre lett. János halálával ő kapta meg a pohárnokmesterséget,¹⁷ majd legkésőbb 1405-ben titkos kancellár lett.¹⁸ Hű szolgálata eredményeként fontos támasza volt Zsigmondnak, ezért később pedig unokaöccsei kizárásával jutott birtokadományokhoz.¹⁹ Miután 1418-ban elhunyt, 1420-tól lovászmesterként pataki Miklós bán fia Miklós képviselte a családot a királyi tanácsban. Imre fiai, István és János, ekkor még kevésbé érvényesülhettek, ezt mutatja, hogy tisztséget csak Miklós 1428-as halálát követően, 1431-ben nyertek: közösen lettek asztalnokmesterek. A közös tisztségviselés a korszakban nem volt példa nélküli.²⁰ 1428 és 1437 két olyan mérföldkő a család történetében, mely nagyban meghatározta szerepüket a későbbi évtizedekben. Miklós halálával a közös birtokok István és János kezén egyesültek, ugyanakkor regionális befolyásuk a pataki uradalom elvesztésével csökkent. 1437-ben, amikor István távozott az élők sorából, a család minden birtoka és erőforrása Jánoshoz került. Az elkövetkezendő „zavaros idők” alatt ezekre támaszkodhatott: 1458-as haláláig az északkeleti régió egyik legnagyobb birtokosa volt. Ekkor úgy adta át birtokait fiainak, hogy azok jórészt megmaradtak, sőt addigra még a számukat is növelni tudta.

¹² A leszármazási ábráját ld. a függelék 1. ábra.

¹³ Tisztségei közül a legfontosabbak: udvari lovag: 1359. máj. 21. (ENGEL 2003A. Az aula tagjai), majd 1386. febr. 5. – febr. 19. között. (SÜTTŐ 2003. II. 591.), regéci várnagy: 1377. jan. 17. – 1380. febr. 8. (ENGEL 2003A. Várnagyok és birtokosok, Regéc), zempléni ispán: 1387. júl. 23.–1387. aug. 6.–1388. márc. 3. (ENGEL 2003A. Ispánok, Zemplén), diósgyőri várnagy: 1387. nov. 6. u. (DL 7319.) – 1387. nov. 30.–dec. 15. – 1388. márc. 11. (ENGEL 2003A. Várnagyok és birtokosok, Diósgyőr. A tisztség betöltésének kezdete utóbbiban tévesen 1387. szept. 1. szerepel)

¹⁴ 1387. aug. 22. ENGEL 2003A. Pohárnokmesterek.

¹⁵ 1390. aug. 19. Mályusz és Engel Perényi Miklós bán évi kelet nélküli levelét 1390. szept. 1-re teszi: DL 56 509. ZSO I. 1646. sz. Vö. ENGEL 1998B. 21. 97. jegy. Ebben az esetben hasonló tárgyban kiadott szintén éves kelet nélküli levele is 1390. aug. 19-én kelhetett Kevén. DL 47 933. Vagyis bánságát legalább augusztus 19. előtt kellett elnyernie.

¹⁶ 1390. máj. 23. ENGEL 2003A. Pohárnokmesterek.

¹⁷ 1397. febr. 25. LELESZ III. 128. SZ.

¹⁸ 1405. jún. 9. Felcsebi Orosz Miklóst, Perényi familiárisát alkancellárként említik. ZSO II. 3958. sz. Imre első említése: DF 209 837. DRUGETH Nr. 19.

¹⁹ A család birtoklástörténeti áttekintését ld. NOVÁK 2015. passim.

²⁰ István: 1431. ápr. 19. ENGEL 2003A. Asztalnokmesterek.

A korábbi szakirodalom rámutatott,²¹ hogy egy-egy báró famíliája a kis-, és középbirtokos nemes rétegből verbuválódott a kölcsönös segítségnyújtásra alapozva. A bárók a szolgálatukba fogadták a feltörekvő nemes családok sarjait. Számukra ez volt a legmeghatározóbb kapcsolatrendszer, az egyetlen lehetőség az érvényesülésre. Csak ezeken a szálakon keresztül juthatott egy középbirtokos nemes tisztséghez, a tisztség révén pedig jövedelemhez és birtokokhoz.²² A hosszú és jó szolgálatot természetesen a dominuszok is meghálálták. Vagy birtokadományokat eszközöltek ki számukra az uralkodótól, vagy más világi, egyházi javadalomhoz segítették familiárisaikat.

A dominusz és a familiárisa közt létrejött kapcsolat alapja vélhetően egy szóbeli megállapodás lehetett, melyet mindaddig fenntartottak, míg az a felek számára kölcsönösen kedvező volt. A famíliák felbomlásához elsősorban a dominusz sorsában vagy a királyság belpolitikai helyzetében beállt változás vezethetett. Egy bárói család kegyvesztettsége – mint a Homonnai Drugetek esetében 1403-at követően²³ – azzal járhatott, hogy famíliájuk egy része elpártolt tőlük, és máshol keresték a boldogulásukat. Úgy tűnik, hogy amikor ez a folyamat nagyobb méreteket öltött, és rendszertelenné vált, akkor akár egy belpolitikai válságot is képes volt elnyújtani. Erre lehet példa az 1440-es évek zavarait követően az 1450-es évek társadalmi változása.²⁴ A Zsigmond-kor 1403-at követő harmincnégy évig tartó békéje viszont remek lehetőséget teremt egy-egy család familiáris hálózatának vizsgálatához. Esetünkben Perényi Imrének, mint a terebesi család fejének familiárisi körét, és fiainak kíséretét is rekonstruálni tudjuk. Természetesen csupán részben, hiszen ezek a kis-, és középnemesek nagyon nehezen ragadhatók meg a forrásokban. Elsősorban a familiáris és a dominusz kapcsolatára kell adatot találnunk, majd végig kell kísérnünk az adott személynek, vagy éppen családjának tevékenységét. Mint látni fogjuk, teljes portré megrajzolását csak néhány esetben van módunk véghezvinni. Az alábbiakban az adattöredékeket egy nagyobb rendszerbe illesztve mutatunk rá a Perényiek birtokai, rezidenciái és a familiáris hálózatuk közötti kapcsolatra.

A Csontos család²⁵

A család első ismert őse Imre, a Miszlai nevet viselte, aki a Kassától délre található Miszla patakról kaphatta a nevét. A későbbi oklevelekből kiderül, hogy családjá tulajdonában volt az abaúji Koksó falu egy része „Alsokokso”,²⁶ ami szintén ebben a térségben található. A településrészt nevezték Koksómindszentnek vagy Alsókoksómindszentnek²⁷ – később Kassamindszent, ma Valaliky –, így ez az elnevezés is fel-feltűnt a forrásokban a családdal összefüggésben. A helyzetet csak bonyolítja, hogy 1403-ban adományul nyerték a zempléni Legenyét,²⁸ amit megint előszeretettel

²¹ A familiárisok és uraik kapcsolatára l. SZEKFÜ 1912. Különösen 131–152. A familiáris viszonyok kutatása újabb lendületet kapott a közelmúltban. Petrik Iván munkáján kívül a régióban ténykedő Semsei család történetét Kádas István dolgozta fel: KÁDAS 2014A.

²² PETRIK 2000. 237.

²³ ENGEL 1977. 42.

²⁴ PÁLOSFALVI 2004. 216–218.

²⁵ Leszármazási ábrájukat ld. függelék 2. ábra.

²⁶ DF 250 854.

²⁷ BOROVSKY 1896. I. 281.

²⁸ ZSO II. 2635. sz. Vö. DF 222 664.

használtak családnévként a kútfők.²⁹ Az oklevelekben csak a Csontos névhasználat következetes, így bemutatásuk során ezt használjuk.

Imre egyike azoknak a kismaneseknek, akik a Hernád termékeny völgyében néhány telek tulajdonosa volt.³⁰ 1400. december 7-én, mint királyi ember, 1401. október 4-én pedig, mint abaúji szolgabíró tűnt fel a forrásokban.³¹ Az ebben az időben kinevezett abaúji ispán, Perényi Imre látókörébe ekkor kerülhetett a család, különösen Imre fia Bertalan. 1403. szeptember 29-én Esztergomban Zsigmondtól a zempléni Legenyét kapták adományul hűséges szolgálataikért atyafiukkal, Ronyvai Balázs fia Péterrel együtt.³² Az oklevél nem részletezi, de a felkelés leverésében játszott hathatós tevékenységükért nyerték el a jutalmat, így már ekkor a régió „erős emberét” Perényi Imrét szolgálhatták. Erre szolgál bizonyítéku egy 1456-os konvent előtti bevallása, miszerint Legenyét Perényi Imre közbenjárására nyerte el Bertalan.³³ Ronyvai Péter még többször is feltűnik Bertalan mellett az oklevelekben, de pontos rokoni kapcsolatokra nem derül fény. Ettől függetlenül atyafiságuk nem kizárt. A november eleji székesfehérvári országgyűlésen a felkelés leverését ünnepeelve a jutalomosztásból sem maradtak ki, ugyanis Perényi Imre csorbakői adományát követően emberei is új birtokot kaptak, ezúttal a szabolcsi Újór falut.³⁴ Bertalan királyi emberként még Csorbakő beiktatásán is részt vett.³⁵

Úgy tűnik, hogy Bertalan az elkövetkező években tetemes vagyona tett szert. Ha az 1441-es zempléni adólajstromból indulunk ki, akkor Legenyén addigi két portája mellé további huszonkettővel gazdagodott.³⁶ Ugyanakkor Újór portaszámához sajnos még viszonyítási alapunk sincs. Bertalan karrierje is alapvetően ebben az időszakban indult el. 1404-ben már a Perényiek – feltehetően Imre – terebesi várnagya.³⁷ Jövedelméből a terebesi uradalom közelében lévő Pelejte egy részét is zálogba vette még 1404 előtt.³⁸ Azonban az okleveles anyagból az is kiderül, hogy Újórt jogtalanul kobozták el a Csicseri családtól és adták oda Csontoséknak. Ezért azt 1405. október 26-án vissza kellett adniuk.³⁹ A család egzisztenciája viszont továbbra is megmaradt.

1410-ben egy hatalmaskodási panasz kapcsán találkozunk Bertalan nevével, ugyanis megvádolták, hogy Perényi familiárisaként részt vett a környék nemesseinek zaklatásában.⁴⁰ Családi ősbirtoka mellett Abaújban Alsóbárcán 12 portát vett zálogba 1411. július

²⁹ ZSO VI. 2067. sz.

³⁰ A Csontos Bertalan neve alatt szereplő Csontosfalván 1427-ben két portát számoltak össze. KAMARAHASZNA 27.

³¹ ZICHY V. 231.; ZSO II. 1253. sz. Vö. KÁDAS 2014B. 110.

³² ZSO II. 2635. sz.

³³ DF 222 664.

³⁴ ZSO II. 2734. sz.

³⁵ ZICHY V. 359. Jelenléte nem lehet véletlen, Kádas István Engel Pál alapján párhuzamot von az iktatásra kijelölt királyi emberek és az adományozott familiája között. ENGEL 1999. 593. KÁDAS 2014C. 124.

³⁶ C. TÓTH 2007. 459. Itt érdemes megjegyeznünk, hogy 1456-ban Legenyét negyven forintért adta el Csontos János Perényi Jánosnak. DF 222 664.

³⁷ Engel 2003A. Várnagyok és birtokosok, Terebes.

³⁸ Uo.

³⁹ ZSO II. 4220. sz.

⁴⁰ ZSO II. 7668. sz.

3-án.⁴¹ Terebesről 1413. november 1. előtt áthelyezték Sztropkóra, ott is várnagyi megbízatást kapott.⁴² Úgy tűnik, ha el is kísérté Imre kancellárt Aachenbe, nem maradt ott Perényi János és István kíséretében.⁴³ Mindezt megerősíteni látszik, hogy 1414. március 19-én a panaszosok szerint még Kékmező környékén hatalmaskodott,⁴⁴ ugyanakkor 1415. február 22-én már Visegrádon volt kijelölve királyi emberként,⁴⁵ december 22-én pedig ismételt Alsóbárcán szerzett zálogjogot.⁴⁶ Családi ősbirtokán kívül szolgálati helye környékén is igyekezett jószágokat szerezni, a Sónáriaktól Dávidvágását vette zálogba száz forintért, ami igazán szép összeg egy familiáristól.⁴⁷ Különösképpen, hogy a zálogvételekre szánt összeget egy-, másfél évtizednyi szolgálat alatt szerezte. Talán már a nyugati utazásra készülődött, amikor a Dávidvágásáért visszajáró összeget számára letétbe helyezték a leleszi konvent sekrestyéjében 1417. szeptember 4-én.⁴⁸ Valószínűleg A betegeskedő Perényi Imrét kísérté Konstanzba, hogy a zsinat lezárásán is részt vehessenek. Bázelen 1418. június 11-én a kancellár egyik utolsó kedvezménye lehetett, hogy Zsigmond címeradományt tett Bertalannak és Ronyvai Balázsnak.⁴⁹ Emellett néhány nappal később Strassburgban újadományt nyert Csontosfalvára. Láthatóan nem feledkezett meg rokonáról sem, az oklevél szövege ugyanis „frater”-ét, Sebestyén fia Mihály nevét is tartalmazza.⁵⁰ Az oklevél relátora pedig nem volt más, mint Perényi Miklós bán fia Miklós. Az újadományhoz így a jelek szerint köze lehetett Perényinek, azaz ő járhatta ki családja régi familiárisának a jogbiztosító oklevelet. 1418-ban egy újabb területet vett zálogba, ekkor már a Legenye közelében lévő Csörgőn.⁵¹

Ezt követően már csak hatalmaskodásai felől hallunk, amiket a terebsi uradalomba ékelődött Miglészen,⁵² majd később 1426-ban Nyíregyházán követett el.⁵³ Utolsó említése az 1427-es abaúji kamarahaszna összeírásban található.⁵⁴ Összegezve tehát megállapítható, hogy Csontosfalvi birtokáról feljutott két váruralalom élére, többszörözte vagyonát, címeradományt nyert Bázelen, és ősbirtokára is jogbiztosító újadományt nyert. Mindezt szorgos munkával, feltehetően elsősorban katonai szolgálattal érte el. Ezzel kapcsolatban csak következtetni tudunk, ugyanis nincs róla konkrét tudomásunk, hogy a Perényiek familiájában bármelyik hadjáraton is részt vett, vagy hogy Imrét diplomáciai küldetésében segítette volna. A hatalmaskodásokból és pozíciójából elsősorban uradalomigazgató szerepe látszik kikristályosodni. Testvére Csontos Péter maradt a Perényiek szolgálatában, de hasonlóan fényes karriert inkább Bertalan fiai futottak be, Miklós és János ugyanis folyamatos a Perényiek ügyeiben kerülnek

⁴¹ ZSO III. 643. sz.

⁴² ZSO IV. 1783. sz.

⁴³ Annak ellenére, hogy Bárány Attila korábban nem tartotta kizártnak, hogy Zsigmonddal maradt. BÁRÁNY 2004. 11.

⁴⁴ ZSO IV. 1783. sz.

⁴⁵ ZSO V. 275. sz.

⁴⁶ ZSO V. 1343. sz.

⁴⁷ ZSO VI. 893. sz.

⁴⁸ U.o.

⁴⁹ NAGY 1886. passim. 162. címerképpel.

⁵⁰ ZSO VI. 2067. sz.

⁵¹ ZSO VI. 2121. sz.

⁵² ZSO VII. 1105. sz. és ZSO XI. 259. sz.

⁵³ ZSO XIII. 1051. sz.

⁵⁴ KAMARAHASZNA 27.

megemlítésre.⁵⁵ Bár János 1456-ban súlyos betegen – talán halálára készülve – jelent meg a leleszi konvent előtt és adta el Legényét negyven forintért Perényi Jánosnak,⁵⁶ úgy tűnik felépült, hiszen az 1460-as években a Perényiek füzéri várnagyát Csontos Jánosnak hívták.⁵⁷ Legénye is visszakerülhetett Csontosékhoz, hiszen Perényi János fiainak 1465-ös birtokösszeírásában nem szerepelt.⁵⁸

A pontosan nem ismert rokoni szálak ellenére Ronyvai Csontos Péterről is szólnunk kell. Talán kissé Bertalan árnyékában, de hasonlóan kitartóan szolgált a Perényi „családban”. Adományait együtt nyerték, címeradományukból pedig kitűnik, hogy az Imrefiakat ő kísérhette el Aragóniába, Franciaországba és Angliába.⁵⁹ Ezt követően azonban többet már nem hallunk sem róla, sem leszármazottairól.

A Felcsebi Orosz család⁶⁰

A család ősei feltehetően már a 14. században birtokosok voltak Zemplén megye középső részének keleti felén. A Cseb nevű birtok már 1399-ben két részre oszlott, az egyiket Berettői Kardos Miklós fia István zálogosította el Lőrinc diák fia Miklósnak.⁶¹ Eme Miklós fia János nem sokkal később 1403-ban a Zsigmond ellen lázadók oldalára állt, így birtokai elvesztek, azt Alcsebi Miklós klerikus – a későbbi váci püspök⁶² – kérte rokonainak Zsigmondtól.⁶³ Cseb egyik fele tehát az Alcsebiekhez került, a település másik részén pedig a Felcsebi család osztozott meg. Családfájukat nem találjuk Engel Pál genealógiai munkájában, viszont népes családjuk leszármazását három oklevél segítségével könnyen megrajzolhatjuk.⁶⁴ Eszerint a család első ismert őse bizonyos Tamás, akinek legkevesebb négy fia volt: Péter, Imre, Pál és Mihály. Jelen dolgozatban mi utóbbi családjával foglalkozunk részletesen, ugyanis az ő fiainak volt kötődésük a Perényi családhoz.

A család első kapcsolata a Perényiekhez 1402-re tehető, amikor Mihály fia Jakab alpohárnokmestert relátorként jegyzik.⁶⁵ A tisztséget, mint láttuk Perényi Imre töltötte be 1396 és 1403 között, így helyettese nagy valószínűséggel familiárisa volt. A Terebes szomszédságában élő kisnemesi család sarja feltehetően a század fordulóján csatlakozott a térségben nagy befolyást szerző Perényi családhoz. Döntése helyesnek bizonyult, rokonaival ellentétben csak neki sikerült kitörnie a megyei nemesek közül. 1403. november 7-én addigi birtokaikhoz képest hatalmas vagyonra tettek szert testvéreivel, Miklóssal és Lászlóval. Ekkor a Csicseri család az ungi Csicser, Vaján, Siskóc és a szabolcsi Komoró, valamint Vis birtokokat kapta Zsigmondtól Székesfehérváron.⁶⁶

⁵⁵ Hatalmaskodásban Miklós: ZSO X. 1373. sz.; ZSO XII. 203. sz. János: SZERBIA 163–164.

⁵⁶ DF 222 664. Vö. CSÁNKI I. Zemplén megye.

⁵⁷ DL 16 769.

⁵⁸ DF 209 861.

⁵⁹ NAGY 1886. 162–163.

⁶⁰ Leszármazási ábrájukat ld. függelék 3. ábra.

⁶¹ ZSO I. 5666. sz.

⁶² ENGEL 2003A. Váci püspökök.

⁶³ ZSO II. 3040. sz.

⁶⁴ Ld. leszármazási ábra jegyzeténél.

⁶⁵ ZSO II. 1973. sz.

⁶⁶ ZSO II. 2758. sz.

Az oklevél szövege önmagában is érdekes. Jakabot először illetik az „Orosz” ragadványnévvel, mely a későbbiekben unokatestvéreitől egyértelműen megkülönbözteti. Testvérét, Miklóst pedig leleszi prépostnak nevezi. Ezek szerint ezt a stallumot már 1403. november 7. előtt megkapta. A prépostság már Pálóci Domokos 1403. január 29. előtti halálát követően üresen állt.⁶⁷ A konvent saját iratai szerint 1405-ig bizonyos István látta el a préposti feladatokat.⁶⁸ Az ellentmondás feloldását egy későbbi oklevélben találjuk. E szerint 1405. június 9-én Rozgonyi László mester Zsigmond előtt tiltakozott a Felcsebiek birtokszerzése ellen, közben pedig Miklóst a leleszi konvent gubernátoraként említik.⁶⁹ Vagyis Felcsebi Miklóst a király – feltehetően Perényi Imre sugallatára – nevezte ki a konvent élére, ami viszont nem ismerte el vezetőjének, így nem tartották nyilván. Ezt az elméletet erősíti egy másik oklevél is, melyben Zsigmond szólítja fel a konventet, hogy fogadják el Miklóst prépostjuknak.⁷⁰ Sajnos a levél dátolatlan, Mályusz Elemér csupán közvetett bizonyítékok alapján 1405. október 16. elé teszi.⁷¹ Az 1405-ös dátumot erősíti, hogy ettől kezdve a Kumorovitz Lajos Bernát által használt leleszi névsor is már Miklósnak nevezi prépostját, igaz a későbbi Csicseri Orosz Miklóst.⁷² A prépostok archontológiájába tehát egy hiba is csúszott. Betudható ez annak, hogy Felcsebi Orosz Miklóst 1414 után egy szintén „Orosz” ragadványnevű, szintén „Cs”-vel kezdődő családnevű Miklós követte a konvent élén, akinek családja ugyanúgy bírta Csicser birtokot. Ezek a tényezők téveszthették meg Engel Pált is, amikor Csicseri Orosz Miklós leleszi prépostot megpróbálta beszerkeszteni genealógiai munkájába.⁷³ Részben ennek is köszönhető, hogy a Felcsebi családot nem találjuk a leszármazási táblák között. A Zsigmondkori Oklevéltár későbbi köteteinek szerkesztői a feldolgozott oklevelek tükrében felismerték a problémát, és a névmutatókban feltűntették Felcsebi Orosz Miklós prépostságát.⁷⁴

A Csebiek – és természetesen Perényi Imre – befolyása jól érzékelhető abban, hogy a Várdaiaik,⁷⁵ Rozgonyi László⁷⁶ és a Csicseriek⁷⁷ igyekeztek minél több plénum előtt tiltakozni, eltüntetni Zsigmondot újabb birtokok adományozástól, a Felcsebieket meg az adományok kérésétől. Legtöbbször a Csicseriek panaszkodtak ősi családi birtokuk elvesztése miatt.⁷⁸ Sérelmezték, hogy a vagyonuk hűtlenségük miatt úszott el, holott nem vettek részt a lázadás támogatásában. Mint láttuk, a Csontos családdal szemben eredményes volt a tiltakozásuk, és Újör birtokukat már 1405-ben visszakapták. A Felcsebiekkel már nem volt ilyen könnyű dolguk. Ebben az is közrejátszhatott, hogy

⁶⁷ A dátumra vö. Engel 2003B. Pálóci család.

⁶⁸ KUMOROVITZ 1928. 10.

⁶⁹ ZSO II. 3958. sz.

⁷⁰ ZSO II. 3575. sz.

⁷¹ Uo. jegyzet.

⁷² KUMOROVITZ 1928. 10. Vö. KUMOROVITZ 1934. 9. II. Mikós néven.

⁷³ Vö. ENGEL 2003B. Csicseri 1. tábla. Az ungi nemességgel foglalkozó művében ez a kiegészítés nem szerepel. ENGEL 1998A. 143.

⁷⁴ Szentgyörgyi Mária szedte szét a két Miklóst az index számára (C. Tóth Norbert közléséből). ZSO IV. 665. Csebi Miklós leleszi prépost 1405–1414. ZSO V. 715. Csicseri Orosz Miklós 1414-től leleszi prépost. Vagy mint C. Tóth Norbert a második pótkötetben. LELESZ II. 222. jegyz.??

⁷⁵ ZSO II. 3163. sz.

⁷⁶ ZSO II. 3958. sz.

⁷⁷ ZSO II. 3664. sz.

⁷⁸ 1406: CSICSERI 59.; ZSO II. 5127. sz. 1409: ZSO II. 7117. sz.

Miklós 1405. június 9-től Perényi Imre titkos alkancellára lett,⁷⁹ így közvetlen felügyelete volt a titkos kancelláriára. Hasonlóan Csontos Bertalanhoz, Jakab lehetőségei is megszorodtak, 1404-ben zálogba vette a zempléni Pelejte egy részét Terebes közelében éppen Csontost követően.⁸⁰ 1406-ban testvéreivel, Lászlóval, Istvánnal együtt a szabolcsi Győr települést nyerték el Zsigmondtól.⁸¹ Az oklevélben Jakabot osztrózsáci várnagyként említik. A horvátországi vár meglehetősen messze esett a Felcsebiek, de még a Perényiek törzsterületétől is, így nehezen érthető, hogy vajon miért a titkos kancellár egyik familiárisa került annak élére. Talán megoldást jelenthet a problémára, hogy a vár 1405-ben került vissza királyi tulajdonba,⁸² annak élére pedig egy megbízható embert küldtek a királyi udvarból. Ez lehetett Perényi Imre embere Felcsebi Orosz Jakab, akinek megbízatása nem tartott soká, hiszen többet nem szerepel neve mellett a tisztség. Még ugyanabban az évben, 1406. november 19-én ismét hatalmas adományt nyert a család, és a hűtlenség bűnébe esett Bölcsi Kiscudar Péter özvegyének birtokait szerezték meg. Szatmárban Varsány, Parasznya, Szalka, Remeteszeg, Jármí és Tunyog lett az övék.⁸³ Az adománylevelet hamar át is írták privilégialis formában, mivel megtörtént az ellentmondás nélküli iktatás. Jakab egyébként ekkor már csak volt alpohárnokmester.⁸⁴

A fenti adomány jól mutatja, hogy milyen előnyökkel járhatott a királyi udvarban a legfelsőbb körhöz tartozni, hiszen amint felmerült egy birtokszerzési lehetőség, a királyi titkos alkancellárnak lehetősége adatott arra lecsapni. A család vagyona bizonyíthatóan tovább nőtt. 1407. június 7. előtt Jakab zálogba vette a Felcseb szomszédságában lévő Berettő birtok felét,⁸⁵ és ekkortájt a Losonciaktól még a szabolcsi Pálca és „Kasow” birtokot egyaránt.⁸⁶ 1407. december 20-án Miklós préposti kinevezését XII. Gergely pápa is megerősítette.⁸⁷ 1408. március 12-én Zsigmond engedélyt adott a családnak, hogy tetszésük szerint az ungi Csicsér, a szatmári Varsány, a szabolcsi Győr és a zempléni Boly birtokukon erősséget (*castella seu fortalitia cum lignis vel lapidibus*) építsenek.⁸⁸ Ezek szerint a család igyekezett megvetni lábát a középnemesség soraiban azon előkelők között, akik már egy saját erősséggel is rendelkeztek. Külön érdemes hangsúlyoznunk, hogy ezen a főként mocsaras területen, ahol fán kívül más nyersanyag egyáltalán nem volt, akár kővár építésére is lehetőséget kaptak. Továbbá egy újabb birtokszerzeményről szerzünk tudomást, ugyanis időközben Boly szintén a tulajdonuk része lett. Látható, hogy jötevejükkel a kedvező viszonyt továbbra is fenntartották, hiszen 1408-ban Miklós még mindig alkancellár volt, Jakabot pedig Perényi Imrével együtt utasították egy zempléni birtokügylet elvégzésére 1408. szeptember 30-án.⁸⁹

1409. március 3-án Zsigmond Ung megyéhez írt parancsában Miklóst még alkancellárnak nevezi, amikor azonban Szatmár és Ung megyének írt 1410. május 1-jén, hogy

⁷⁹ ZSO II. 3958. sz.

⁸⁰ KÁROLYI I. 525.

⁸¹ ZSO II. 4448. sz. Mai neve Győröcske. Vö. ENGEL 2001.

⁸² Vö. ENGEL 2003A. Várnagyok és birtokosok, Osztrózsác.

⁸³ ZSO II. 5119. sz.

⁸⁴ DF 252 607. ZSO II. 5345. sz.

⁸⁵ LELESZ II. 161. sz.

⁸⁶ BÁNFFY I. 512.

⁸⁷ ZSO II. 5853. sz.

⁸⁸ ZSO II. 5986.

⁸⁹ ZSO II. 6347. sz.

mérsékelje Felcsebi Oroszok jobbágyainak adóterheit, Miklós már csak leleszi prépostként szerepel. Valamilyen okból Miklóst leváltották tisztjéből. Valami megtört 1409 és 1410 fordulóján, és a hét éve töretlenül emelkedő családtagok karrierje ettől kezdve zuhanni kezdett. 1410. június 28-án pedig már a Csicseriek tiltakozása és panasza is beérett.⁹⁰ Zsigmond a Csicseriek katonai szolgálatára hivatkozva szemet hunyt a hűtlenség bűne felett, és visszaadta számukra a korábban Felcsebi Orosz Jakab és testvéreinek adományozott birtokokat, Csicsert, Vajánt, Siskócot, Komorót és Vist. Továbbá 1411. január 12-én már Késmárki György volt a titkos alkancellár.⁹¹ A folytonosságot – Perényin kívül – csupán Bossányi Lőrinc fia Márton, a titkos kancellária notáriusa jelentette, aki 1406-tól 1416-ig látta el ezt a tiszteket, bár ő csupán egy volt a jegyzők közül.⁹²

Az 1410-es években szinte csak hatalmaskodási perekben találkozunk a Felcsebi Oroszok nevével a forrásokban.⁹³ Egy kivételt találhatunk, 1413. november 11-én a szabolcsi Boly egy részét veszik meg harmincöt forintért.⁹⁴ Úgy tűnik, Miklós megtarthatta a leleszi prépost székét egészen 1414-es haláláig. Testvére, László viszont nem futott be nagy karriert a királyi udvarban. Csupán 1412–13-ban tűnik fel, mint beregi, szabolcsi, abauji, és sárosi nádori bírságbehajtó.⁹⁵ 1419-ben egy újabb csapás érte a családot, amikor a Csaholyiak panaszt nyújtottak be a Felcsebiek adománya ellen, melyben Varsányt, Parasznýt, Szalkát, Remeteszeget, Jármít és Tunyogot kapták.⁹⁶ A panaszból 1423-ban már pereskedés lett. A Csaholyiak a különös jelenlét bírósága előtt vádolták meg a néhai Felcsebi Orosz Miklóst, hogy 1408-ban jogtalanul állítatott ki családjá nevére birtokadományozó oklevelet, hiszen a birtokok tulajdonosa nem esett a hűtlenség bűnébe. A család képviselője Orosz László fia László pedig hiába mutatta be az adománylevelet, annak átiratát és a beiktatásról szóló konventi jelentést, a király úgy ítélte, hogy hallgassák ki az ügyben érintett Várdaikat is, és azok tegyenek esküt.⁹⁷ Az eljárás ezen lépéséről nem értesülünk az oklevelekből, már csak az ítélet végrehajtásáról szóló konventi jelentés áll rendelkezésünkre. A Csaholyi családot végül 1424. márciusában iktatta be a leleszi konvent kiküldöttje a kérdéses birtokokba – Jármí kivételével –, a Felcsebiek tiltakozását figyelmen kívül hagyva.⁹⁸ Bár nem áll rendelkezésünkre minden vonatkozó adat, mégis azt szűrhetjük le ebből a történetből, hogy az 1408-ban jól értesült, és a titkos kancellárián ténykedő Orosz Miklós vizsgálat nélkül magának foglaltatta le a Kiscudar örökséget, s hogy abból gond ne legyen, gyorsan meg is erősítette a királyi kettős felségpecséttel. A prépost és dominusza, Perényi Imre halálát követően nem volt olyan erős „lobbi” Orosz László fia László mögött, hogy egy kétes perben a javára döntsének. A három nagyobb tömbbe csoportosítható szerzeményből – Csicsér és társai, Parasznya és társain kívül – csak Győröcske, Zábrág és Boly maradt meg. Adományban ugyan csak Győröcske szerepelt, de mint láttuk fentebb Bolyban is bir-

⁹⁰ A Csicséri család történetére részletesen ld. ENGEL 1998A. 60–64.

⁹¹ ZSO III. 25. sz. Ld. még C. TÓTH 2013. 83.

⁹² LUKAČKA 1997. passim. Vö. BÓNIS 1971. 103.

⁹³ ZSO IV. 194., ZSO V. 1225–28., ZSO V. 2019., ZSO VI. 560., ZSO VI. 1545., ZSO VII. 495., ZSO VIII. 1196–97. sz.

⁹⁴ ZSO IV. 1079. sz.

⁹⁵ Vö. a leszármazási ábrát ld. függelék 3. ábra.

⁹⁶ ZSO VII.1187. sz.

⁹⁷ ZSO X. 1168. sz.

⁹⁸ ZSO XI. 317. sz.

tokjogot szereztek, Zágrábot pedig 1425-ben kénytelen volt Felcsebi Orosz László fia László elzálogosítani.⁹⁹

Összességében megfigyelhető, hogy húsz év alatt a család karrierje meredeken emelkedett Perényi Imre segítségével, majd 1409 és 1410 fordulóján – talán Miklós alkan-cellár kapzsisága miatt – ez a lendület megtört. El is hagyhatták a Perényiek családját, egyetlen utalás sincs arra, hogy tovább szolgáltak volna. Az 1420-as években a Perényiek támogatása nélkül pedig arra a szintre estek vissza, ahonnan indultak. Így 1424-ben már csak Felcseb részei fölött marakodtak rokonaikkal,¹⁰⁰ és részbirtokokra szóló okleveleiket erősítették meg.¹⁰¹

A Sztáncsi család¹⁰²

A dolgozatban részletesebben ismertetett három család közül az egyetlen, melynek családi leszármazását a szakirodalom is ismeri.¹⁰³ Ugyanakkor az a Diplomatikai Fényképgyűjteményből hiányzó oklevelek segítségével pontosítható, így velük is érdemes részletesebben foglalkozni.¹⁰⁴ I. Károly uralkodása alatt tűnt fel a család első ismert tagja. János fia Péter az északkeleti országrész teljhatalmú urának, Druget Fülöpnek jeszenői alvárnagya volt, aki ezt a tisztséget 1326 és 1327 között biztosan betöltötte.¹⁰⁵ Meglévő családi birtoka, a zempléni Sztáncs mellé 1327-ben nyerte Abaújban Széplakot, mely korábban Aba Amádé birtoka volt, így nyilvánvalóan a király és Druget oldalán harcolt, talán már a rozgonyi csatában is. Ezt követően olykor Széplakiként is említik. 1351-ben hallunk utoljára felőle,¹⁰⁶ és ezt követően már csak öt fiát említik, Fülöpöt, Miklóst, Lázárt, Jánost és Andrást.

A Sztáncsiak megyei birtokperekben, hatalmaskodásokban tűntek fel az 1430-as évekig. Ezekből kiderül, hogy Fülöpöt gyakran nevezték Széplakinak, fiát pedig Kunnak, Miklóst deáknak, Andrást pedig papnak. Amikor Sztáncs és Kazsu közötti határviták alakultak ki, fel-feltűntek az abaúji és zempléni megyegyűléseken.¹⁰⁷ Emellett még információnk van arról is, hogy 1378-ban Lajos király előtt megerősítették Széplaki adományukat.¹⁰⁸

A család vérvonala Miklós fia Péterben folytatódott. Az ő fiainak, Miklósnak és Andrásnak sikerült hosszú idő után először kitörni a megyei kisnemesség közül. Utóbbi 1426-ban Özdögei Besenyő Pál szlavón bán familiárisa volt.¹⁰⁹ Katonai szolgálatát

⁹⁹ ZSO XII. 611. sz.

¹⁰⁰ ZSO XI. 890. sz.

¹⁰¹ ZSO XI. 1097. sz. vö. AOKLT XIII. 261. sz.

¹⁰² Leszármazási ábrájukat ld. függelék 4. ábra.

¹⁰³ ENGEL 2003B. Sztáncsi család

¹⁰⁴ AMK AS (Stanch) Nr. 1–4.

¹⁰⁵ 1326: Zichy I. 287–291. 1327: AOKLT. XI. 214. sz. 1329-ben már csak alvárnagya ugyanannak a várnak. ADALÉKOK 1913. 114.

¹⁰⁶ DF 269 781. ADALÉKOK 1914. 316.

¹⁰⁷ AMK AS AA.1. (Stanch) Nr. 1–4.; ADALÉKOK 1913. 217–218.; ZICHY III. 280., 302–303.; ZICHY IV. 307., 434–435., 522–523., 532.; ZICHY V. 231–232., 552–553., 581–582.; ZICHY VIII. 235.; ZSO II. 6629. sz.; ZSO IV. 1337., 2853., 2109. sz.; ZSO V. 1909. sz.; ZSO VI. 2191. sz.; ZSO XI. 83. sz.

¹⁰⁸ DF 269 793. ADALÉKOK 1916. 17.

¹⁰⁹ ZICHY VIII. 303. ZSO XIII. 1048. sz.

Széplak tizenkilenc¹¹⁰ és Sztáncs nagyjából húsz portájára alapozhatta.¹¹¹ Az 1430-as évek elején állhattak a Perényi ifjak szolgálatába. Tudjuk, hogy 1435-ben János és István alasztalnokmesterei mindketten elkísérték Istvánt Zsigmond császárrá koronázására Rómába, majd hazaérkezésüket követően adományt nyertek a Rédeiekkal közösen.¹¹² Az oklevél azt is elmeséli, hogy Sztáncsi Andrást – Rédei Mátyással együtt – a Tiberis egyik hídján ütötték lovaggá.¹¹³ Az Imrefiak befolyásának, regionális hatalmának erősödése látható abban, hogy a kisbirtokos nemesség felső rétegéből származó Sztáncsiak az ő familiájukban látják a boldogulásuk kulcsát.

Választásuk helyessége bebizonyosodott, legalább egy újabb birtokrésszel gazdagodtak – még ha azt közösen is nyerték a Rédeiekkal. András feltehetően végig megőrizte helyettesi tisztségét Perényi István és János asztalnokmestersége idején is.¹¹⁴ Utoljára 1444-ben hallunk felőle a forrásokban, akkor Zemplén megye küldötteként vett részt az áprilisi országgyűlésen.¹¹⁵ Az is ismert, hogy Katalin nevű lánya Csapi János diósgyőri várnagyhoz, Csapi László alkancellár unokaöccséhez ment feleségül.¹¹⁶ Testvére, Miklós háromszor is alispánságot vállalt Zemplénben. Az első leghosszabban követhető tisztségviselése 1436. július 31. és 1439. június 9. között bizonyítható.¹¹⁷ Ezt követően csak 1446. szeptember 6-án tűnt fel ismét.¹¹⁸ Nem tévedünk azonban nagyot, ha azt feltételezzük, hogy az alispánságát még 1440-ben is betölthette. A belpolitikai viszonyok ugyanis Albert király halálával még nem változtak meg, a polgárháború majd csak 1440 nyarán robbant ki. Ezt követően kerülhetett sor Perényi és vele együtt Sztáncsi esetleges leváltására. Sztáncsi András 1447. szeptember 13-án feltételezhető halálát követően zempléni küldött volt.¹¹⁹ A viszonylagos béke idején ismét egy hosszabb ideig vezethette a megyegyűléseket. 1454. január 8. és 1455. június 17. között adatolható tisztségviselése.¹²⁰ Egyben ez az utolsó év, amikor hallhatunk felőle, és feltehetően vele halt ki a család. Életében azonban kitartott a Perényiek, főleg Perényi János mellett.

A család története is jól mutatja, hogy Perényi familiájához csak az 1430-as évektől volt igazán érdemes tartozni, akik ekkor váltak ismét a térség meghatározó arisztokrata családjává.

¹¹⁰ KAMARAHASZNA 40.

¹¹¹ C. TÓTH 2007. 459.

¹¹² BORSODI OKLEVÉLTÁR 1990. 61.

¹¹³ E. KOVÁCS 2014. 217. (DF 250 969.) Sztáncsi nem élt a pápai kérvény benyújtásának lehetőségével, ezért korábban nem mutatták ki a király kíséretében. CSUKOVITS 1998. passim.

¹¹⁴ ZICHY XII. 172–174.

¹¹⁵ ENGEL 2003A. Főrendek és országgyűlési követek 1439–1457. 1444A.

¹¹⁶ ZICHY X. 122–123. Vö. ENGEL 2003B. Baksa rokonsága 8. tábla: Csapi (Eszenyi).

¹¹⁷ DL 99 501.; DL 57 690. vö. ENGEL 2003A. Zemplén megye, szűkebb időközzel.

¹¹⁸ DL 88 203.

¹¹⁹ Vö. ENGEL 2003A.

¹²⁰ ENGEL 2003A. Zemplén megye.

További familiárisok

A fent ismertetett három család története, amellel hogy a forrásokkal adatolhatóan többször is összekapcsolódik a Perényiek históriájával, jól mutatja a család regionális befolyásának változását. Az eddig említetteken túl természetesen sokkal több nemes szolgált a familiában, birtokigazgatóként, helyettesként, jogi képviselőként, vagy egyszerű szolgálattelvőként. Az ismert familiárisok listáját ehelyütt a terjedelmi korlátokat szem előtt tartva nem közöljük,¹²¹ azonban érdemes még néhány családot kiemelni.

Korlátfalvi (Corlathfalua) László fia Egyed Perényi Péter fia János abaúji alispánja volt 1395-ben,¹²² majd Imre jogi képviselője volt 1406-ban.¹²³ Talán neki volt rokona Korlátfalvi „Lancelát” László, aki 1422-ben olasz officialisként,¹²⁴ majd 1424-ben ügyvédként tűnik fel.¹²⁵ Nyomári Tamás fia János és László közül előbbi már 1412-től,¹²⁶ utóbbi pedig 1417-től¹²⁷ jogi képviselője a Perényieknek 1420-ig.¹²⁸ Hangács Jakab 1414-ben Perényi Imre újvári várnagya,¹²⁹ 1417 és 1420 között jogi képviselője volt Hangácsi Pállal – vélhetően testvérével – együtt.¹³⁰ Berencsi „Magnus” Mihály hosszabb ideig is tetten érhető terebesi várnagyként. Első említése 1413-ból,¹³¹ utolsó pedig 1422-ből való,¹³² de már 1412-től Perényi familiáris volt.¹³³

Külön érdemes foglalkoznunk a Semsei család tagjaival, akiknek atyafiságát Kádas István vizsgálta részletesen. Véleménye szerint a Semseiek – név szerint Demeter fia László és János, valamint annak fiai – az 1380-as évek végétől a Perényi család szolgálatában álltak.¹³⁴ Valóban, Demeter fia László Perényi Miklós bán katonája 1389-ben,¹³⁵ majd Perényi János alpohárnokmestere 1395-től 1396-os haláláig.¹³⁶ László testvérének, Jánosnak fiai – különösen István – az 1420-as években a nyalábi Perényiek familiárisa, nevezetesen Perényi Péter országbíró zempléni alispánja.¹³⁷ Meg kell jegyeznünk ugyanakkor, hogy a két család története, birtokai, így véleményünk szerint familiája is elválasztandó egymástól. Igaz, a Semseiek később ismét feltűnnek Perényi János tárnokmester szolgálatában: Semsei Frank fiai, László és Rudolf 1452-ben egy hatalmaskodás résztvevői, László pedig 1454-ben altárnokmester.¹³⁸

¹²¹ A gyűjtés doktori disszertációm függelékében lesz olvasható.

¹²² ZSO I. 4036. sz.

¹²³ ZICHY V. 440.

¹²⁴ ZSO IX. 921. sz.

¹²⁵ ZSO XI. 669. sz.

¹²⁶ ZICHY VI. 216–9. sz.

¹²⁷ ZSO VI. 724. sz.

¹²⁸ ZSO VII. 2276. sz. Megjegyzendő, hogy Nyomári László már 1404-ben Csorbakő beiktatásánál királyi ember. ZICHY V. 359.

¹²⁹ ENGEL 2003A. Várnagysok és birtokosok, Újvár (Sáros m.)

¹³⁰ Jakab: ZSO VI. 724. sz. ZSO VII. 2232. sz. lásd még ZSO V. 1324. sz. Pál: ZSO VI. 2703. sz.

¹³¹ ENGEL 2003A. Várnagysok és birtokosok, Terebes.

¹³² ZSO IX. 1138. sz.

¹³³ ZSO III. 2877. sz.

¹³⁴ KÁDAS 2014A. 447.

¹³⁵ ZSO I. 1265. sz.

¹³⁶ ZSO I. 4114. sz., ZSO I. 4496. sz.

¹³⁷ KÁDAS 2014A. 447.

¹³⁸ DL 106 096., DL 14 784.

Készítettünk egy térképvázlatot, melyen a familiárisok ősbirtokainak meghatározására tettünk kísérletet, vagyis a családnevükben megjelölt helység nevét jelöltük be.¹³⁹ Ez alapján fényt deríthetünk a Perényi család „toborzási” területére, arra az akció rádiuszra, melyen belül a szolgálattevőiket toborozták, illetve hatalmi befolyásuk volt. Ha három időegységre osztjuk vizsgált korszakunkat, akkor jól látható, hogy 1403 (Csorbakő megszerzése) előtt, 1403 és Perényi István 1437-es halála között, majd 1437 után honnan kerültek ki zömében a familiárisok. Az egyes besorolásokat a legkorábbi említés alapján tettük meg. A térképvázlat alapján kijelenthető, hogy az ismert források szerint a Perényiek famíliája az Abaújban, Észak-Borsodban és Közép-Zemplénben élő nemesek számára volt vonzó. 1403 előtt elsősorban Perény (Alsómindszenti, Gagy, Semsei, Korlátfalvi) és Terebes (Felcsebi, Szinyéri, Izsépi) közeléből álltak szolgálatukba. Csorbakő megszerzését követően jelennek meg Abaúj és Borsod megye határáról a familiárisok (Berencsi, Hangácsi, Nyomári), majd az 1420-as évektől a zempléni terület kerül a középpontba (Leszteméri, Pelejte, Cseleji, Kazsui, Sztáncsi, Kázméri). 1437 után pedig egyértelműen a füzéri és a terebsi uradalomhoz közeli területek birtokosai tűnnek fel a Perényiek szolgálatában.

Összegzés

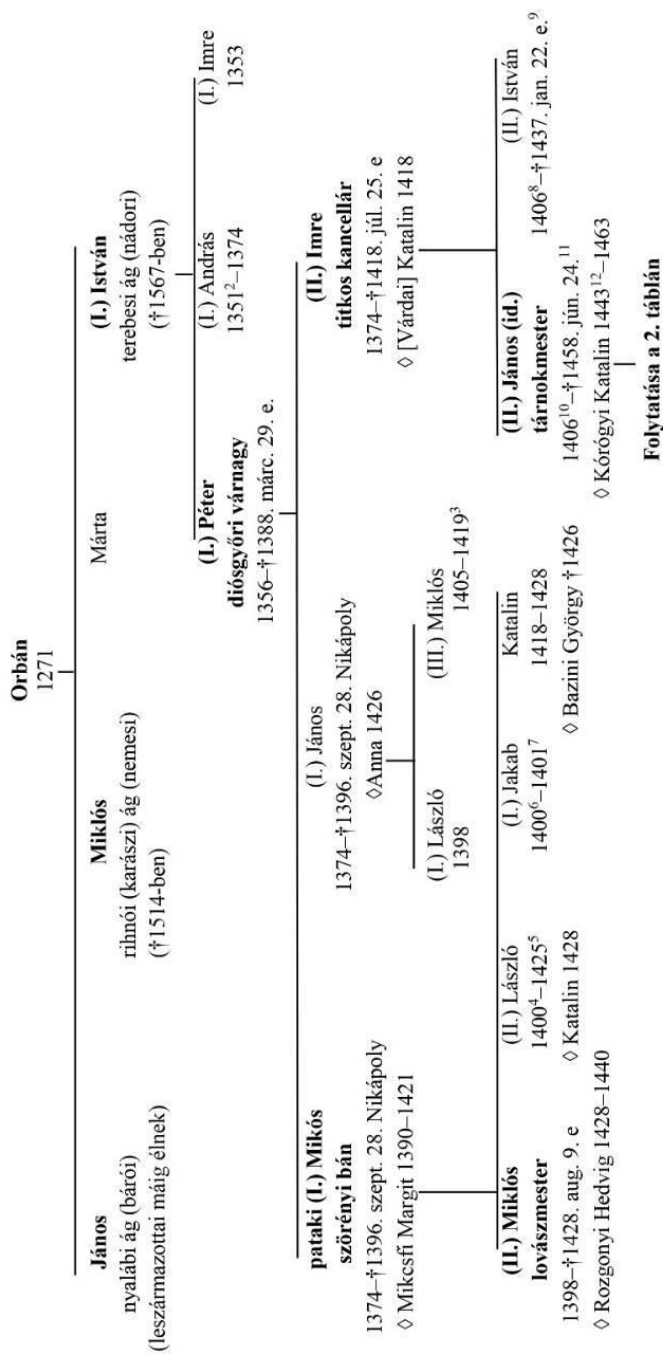
A bemutatott kép nyilvánvalóan hiányos és torz, hiszen az 1430-as évektől kezdve a feldolgozott források egyre ritkulnak, a szentmiklósi, újvári, füleki uradalom igazgatóiról, szolgálattevőiről alig tudunk valamit. A tendencia viszont nyilvánvaló, Kubinyi András elmélete, melyet az Ujlaki család kapcsán vezetett le¹⁴⁰ itt is helytállónak tűnik: a bárói családok birtokai körül saját birtokkal rendelkező nemesek igyekeztek a hatalom birtokosának szolgálatába állni, ezzel a bárói család hatalma túlnyúlhat annak birtokhatárain. Vagyis egy család befolyása nem csak saját, de familiárisai birtokára is kiterjeszthető. Ha ezt elfogadjuk, akkor megállapítható, hogy a Perényiek Terebes 1387-es megszerzésétől a Terebsi-medencében meghatározó hatalommal bírtak, hasonlóképpen a Hernád völgyében Kassától délre. Az 1410-es években befolyást szereztek délebbre is, ennek azonban nem sikerült huzamosabb ideig megmaradnia.

¹³⁹ A térképvázlatot ld. függelék 5. ábra. A településnevekből eredeztetett családnevek elméleti hátterére l. ENGEL 1998A. 9–26. Különösen: 19–21. A térkép alapjául az Engel Pál által szerkesztett digitális térkép szolgált. ENGEL 2001.

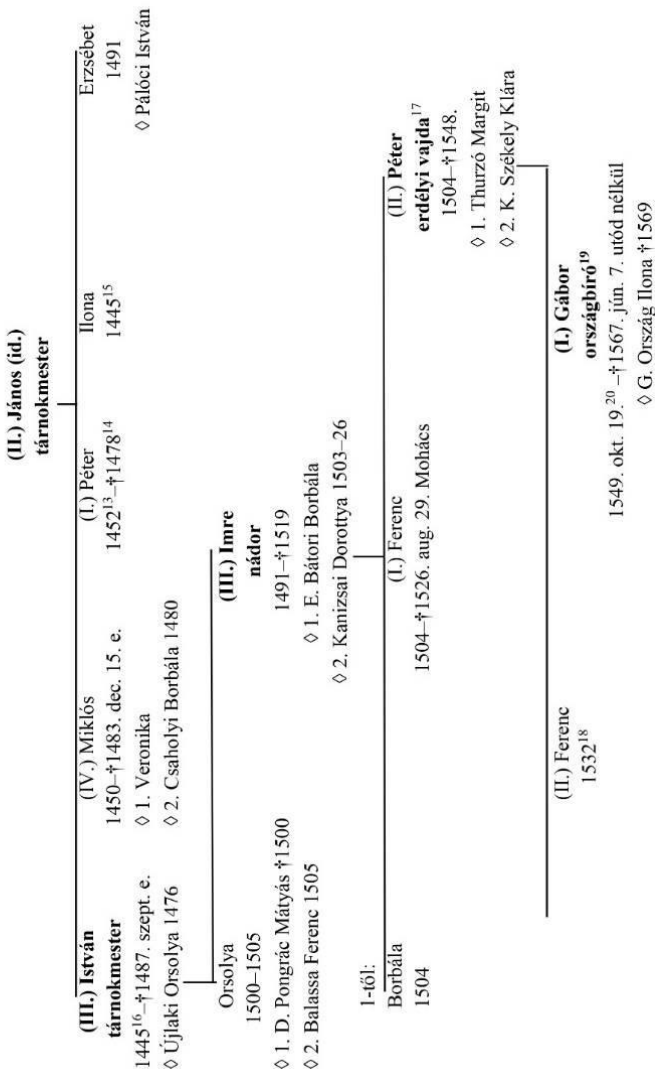
¹⁴⁰ KUBINYI 1973. passim

Függelék

I. ábra. A Perényi család terebesi ágának leszármazása (1. tábla)¹



A Perényi család terebesi ágának leszármazása (2. tábla)



¹ Engel Pál leszármazási ábráját vettük alapul, a kiegészítések Perényi család.

² ZICHY IV. 256–258.

³ ZSO VII. 646. sz.

⁴ ZSO II. 740. sz. Vö. CDH X/3. 238–239.

⁵ ZSO XII. 1069. sz.

⁶ ZSO II. 740. sz. Vö. CDH X/3. 238–239.

⁷ ZSO II. 940. sz. Vö. MNL OL DL 7645.

⁸ ZICHY V. 442. DL 78 698.

⁹ DL 95 200.

¹⁰ ZICHY V. 442. DL 78 698.

¹¹ A terebesi római katolikus templomban található sírköve szerint 1458. június 24-án hunyt el. Vö. ENGEL–LÖVEI–VARGA 1983. 38.

¹² DF 213 095. Vö. IVÁNYI BÁRTFA 406. sz. SZIRMAY–KOVACHICH 1804. 25–26.

¹³ ZICHY IX. 332–333. DL 81 073.

¹⁴ LÖVEI 2009B. 86. és 341.

¹⁵ DL 13 846.

¹⁶ DL 13 846.

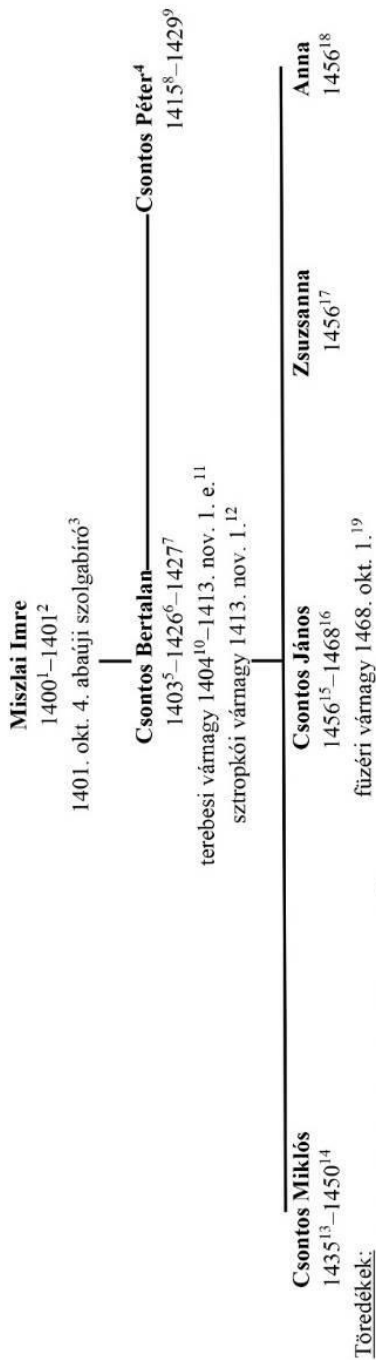
¹⁷ PUSKÁS 239.

¹⁸ PUSKÁS 242.

¹⁹ NAGY 1857–68. IX. 233.

²⁰ Uo.

2. ábra: Alsómindszenti/Miszlai/Legenyei Csontos család



Törődékek:

Csongtos Miklós kisleladi officialis 1393. okt. 27.²⁰
Ronyvai Balázs fia Péter²¹
Sebestyén fia Mihály²²

¹ ZSO II. 688. sz. vs. ZICHV V. 231.

² ZSO II. 1253. sz.

³ ZSO II. 1253. sz.

⁴ Bertalan Péter nevű testvére: ZSO VII. 1105. sz.

⁵ ZSO II. 2635. sz.

⁶ ZSO XIII. 1051. sz.

⁷ KAMARADASZNA 27.

⁸ ZSO V. 1324. sz.

⁹ SZABOTCS II. 407. sz.

¹⁰ ZSO II. 3575. sz. vs. KÁROLYI I. 525.

¹¹ ZSO IV. 1783. sz.; 1413. nov. 1-én már sztrópkói várnagy és 1413. november 13-án már Berencsi Mihály a terebesi várnagy ZSO IV. 1276. sz.

¹² ZSO IV. 1783. sz.

¹³ DF 250 853.

¹⁴ Szerbia 163–164.

¹⁵ DF 222 664.

¹⁶ DL 38 787.

¹⁷ DF 222 664.

¹⁸ DF 222 664.

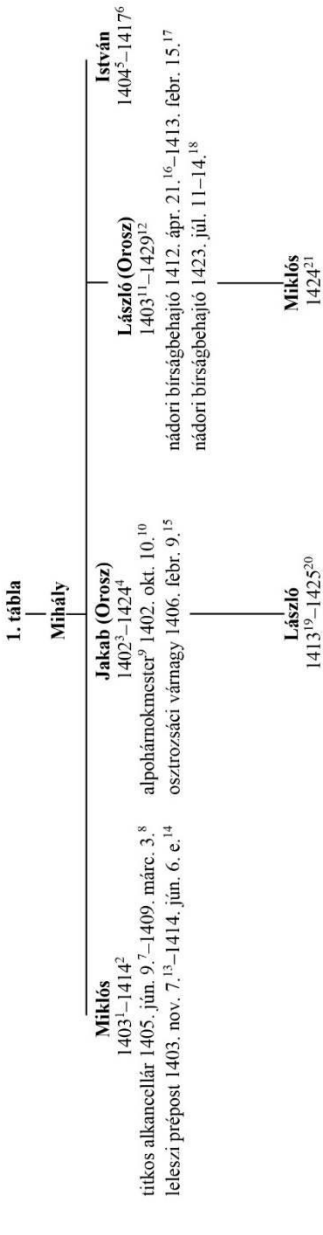
¹⁹ DL 16 769.

²⁰ ZSO I. 289. sz. A rokoni kapcsolatot nem bizonyított.

²¹ A rokoni kapcsolatot nem felderített, de Bertallannal közösen nyert Legenye és Újór bírtokokat 1403-ban (ZSO II. 2635. sz. és 2734. sz.) továbbá együtt nyertek címeradományt Zsigmondtól (ZSO VI. 2034. sz.)

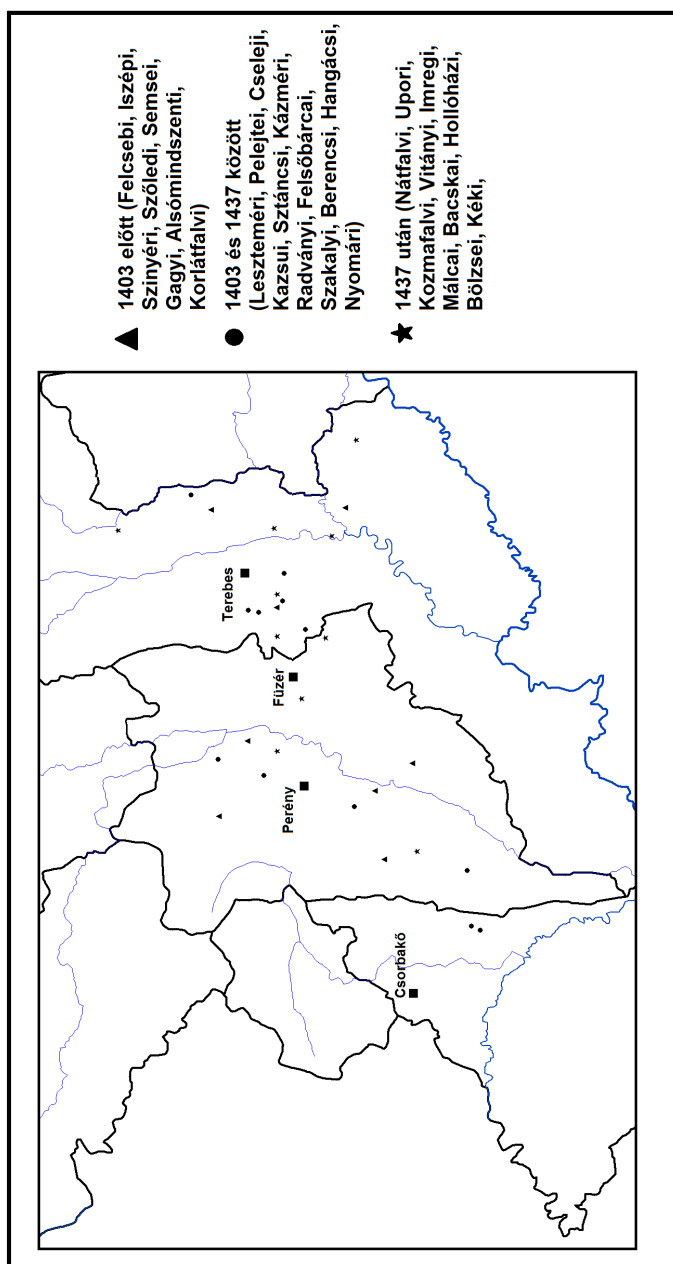
²² A rokoni kapcsolatot nem felderített (frater), de Bertallannal közösen nyertek újadományt Alsókökösön ZSO VI. 2067.

A Felsebi Orosz család



¹ ZSO II. 2758. sz.
² ZSO IV. 1970. sz.
³ ZSO II. 1973. sz.
⁴ ZSO XI. 890. sz.
⁵ ZSO II. 3338. sz.
⁶ ZSO VIII. 560. sz.
⁷ Első említés: ZSO II. 3958. sz.
⁸ Utolsó említés: ZSO II. 6621. sz.
⁹ Parányi Imre alpohármokmestere. A dománusz írszágbevitelét l. az Archontológiában.
¹⁰ Rádator: ZSO II. 1973. sz.
¹¹ ZSO II. 2758. sz.
¹² DL 69 798.
¹³ Prépostként említik: ZSO II. 2758. sz. és LELIESZ II. 106. sz. Zsigmond király felszólítja a leleszi szerzeteseket, fogadják el kinevezeti prépostjuknak Miklóst, kelet nélkül de 1405. okt. 16. előtt: ZSO II. 3575. sz. Pápai kinevezése három évre 1407. dec. 20. ZSO II. 5853. sz.
¹⁴ ZSO IV. 2065. sz. 1414. jún. 6-án már Catesteri Orosz János fia Miklós a prépost. ZSO IV. 1970. sz. 1414. máj. 11-én már nem szerepel testvéreivel együtt. ZSO IV. 2558. sz. 1414. okt. 12-én már néhai.
¹⁵ ZSO II. 4448. sz.
¹⁶ Bereg és Szabolcs megye: ZSO III. 2006. sz. Abaúj és Sáros megye ZSO III. 2472. sz.
¹⁷ ZSO IV. 173. sz.
¹⁸ Abaúj és Sáros megye ZSO X. 041. és 952. sz.
¹⁹ ZSO IV. 1079. sz.
²⁰ ZSO XII. 611. sz.
²¹ ZSO XI. 890. sz.

5. ábra: A terebesi Perényi család ismert familiárisainak ősbirtokai¹⁴¹



¹⁴¹ A térkép alapjául az Engel Pál által szerkesztett digitális térkép szolgált. ENGEL 2001.

Felhasznált források és szakirodalom

FORRÁSOK

- AMK AS Archív mesta Košíc, Košice, Archivum secretum
- AOKLT. *Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia I–XV., XVII., XIX–XXVIII., XXXI.* Szerk. Almási Tibor, Blazovich László, Géczi Lajos, Kőfalvi Tamás, Kristó Gyula, Makk Ferenc, Piti Ferenc, Sebők Ferenc, Tóth Ildikó. Bp.–Szeged 1990–.
- BÁNFFY *Oklevéltár a Tomaj nemzetségbeli losonczi Bánffy család történetéhez I–II.* Szerk. Varjú Elemér, Iványi Béla. Bp. 1908–1928.
- BORSODI OKLEVÉLTÁR 1990 Tóth Péter: *Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár Miskolcon őrzött középkori oklevelei.* Miskolc 1990. (Borsodi Levéltári Füzetek 28.)
- CDH *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Tomus. I–XI.* Edd. Georgius Fejér. Budae 1829–1844.
- CSÁNKI Oklevelek a Hunyadiak korából. I–II. Közli: Csánki Dezső. *Magyar Történelmi Tár* 50 (1902) 276–302., 346–374.
- CSICSERI Kárffy Ödön: Csicsery család levéltára I–V. *Magyar Történelmi Tár* 48 (1900) 385–410; 49 (1901) 41–70; 223–238; 554–564; 50 (1902) 6–80.
- DF MNL OL Diplomatikai Fényképgyűjtemény
- DL MNL OL Diplomatikai Levéltár
- DRH *Decreta regni Hungariae. Gesetze und Verordnungen Ungarns 1301–1457.* Collectionem manuscriptam Francisci Döry additamentis auxerunt. Georgius Bónis, Vera Bácskai. Bp. 1976. (Publicationes Archivi Nationalis Hungarici. II. Fontes. 11.)
- DRUGETH SAP PP A homonnai Drugeth család levéltára (ŠAP PP)
- IVÁNYI BÁRTFA Iványi Béla: *Bártfa szabad királyi város levéltára. 1319–1526.* I. Bp. 1910.
- KAMARAHASZNA Engel Pál: *Kamarahaszna-összeírások 1427-ből.* Bp. 1989. (Új Történelmi Tár 2.)
- KÁROLYI Géresi Kálmán: *A nagy-károlyi gróf Károlyi-család oklevéltára I.* Bp. 1882.
- LELESZ II. C. Tóth Norbert: *A leleszi konvent országos levéltárában lévő Acta anni sorozatának oklevelei. II. közlemény 1400–1410. (Pótlás a Zsigmondkori oklevéltár II. kötetéhez).* Nyíregyháza 2006. (A nyíregyházi Jósza András Múzeum évkönyve 48.)

- LELESZ III. C. Tóth Norbert: *A leleszi konvent statutoriae sorozatának 1387–1410 közötti oklevelei. (Pótlás a Zsigmondkori oklevéltár I–II. kötetéhez.)* Nyíregyháza 2006. (A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár kiadványai II. Közlemények 36.)
- SZABOLCS II. C. Tóth Norbert: *Szabolcs megye batóságának oklevelei II. (1387–1526).* Szerk. Németh Péter. Budapest–Nyíregyháza 2003. (A nyíregyházi Jósza András Múzeum kiadványai 53.)
- SZERBIA Thallóczy Lajos–Áldásy Antal: Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára 1198–1526. (Bp., 1907.) Magyarország melléktartományainak oklevéltára. Codex diplomaticus partium regno Hungariae adnexarum 2.)
- SZTÁRAY *A nagymihályi és sztárai gróf Sztáray család oklevéltára. I–II.* Szerk. Nagy Gyula. Bp. 1887–1889.
- ZICHY *Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vásonkeő. A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára I–XII.* Szerk. Nagy Imre, Nagy Iván, Véghely Dezső, Kamberer Ernő, Dőry Ferenc, Lukcsics Pál. Bp. 1871–1931.
- ZSO *Zsigmondkori oklevéltár I–II/1–2. (1387–1410)* Összeállította Mályusz Elemér; III–VII. (1411–1420) Mályusz Elemér kéziratát kiegészítette és szerkesztette Borsa Iván; VIII–IX. (1421–1422) Borsa Iván, C. Tóth Norbert; X. (1423). C. Tóth Norbert; XI. (1424) Neumann Tibor, C. Tóth Norbert; XII. (1425) Közzéteszi C. Tóth Norbert, Lakatos Bálint, XIII. (1426) Közzéteszi C. Tóth Norbert, Mikó Gábor, Lakatos Bálint közreműködésével. Bp. 1951–. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok I, 3-4, 22, 25, 27, 32, 37, 39, 41, 43, 49, 52, 55.)
- SZAKIRODALOM
- ADALÉKOK *Adalékok Zemplénnvármegye történetéhez.* Szerk. Dongó Gyárfás Géza. 1–24. (1896–1926)
- BÁRÁNY 2004 Bárány Attila: Zsigmond király 1416-os angliai kísérete. *Aetas* 19 (2004/3-4) 5–30.
- BÓNIS 1971 Bónis György: *A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon.* Bp., 1971.
- BOROVSZKY 1896 Borovszky Samu: *Magyarország vármegyéi és városai.* Bp. 1896.
- C. TÓTH 2007 C. Tóth Norbert: Lehetőségek és feladatok a középkori járások kutatásában. *Századok* 141 (2007/2) 391–470.
- C. TÓTH 2009A C. Tóth Norbert: Az 1395. évi lengyel betörés. A lengyel–magyar kapcsolatok egy epizódja. In: *Honoris causa. Tanulmányok Engel Pál tiszteletére.* Szerk. Neumann Tibor, Rácz György. Bp.–Piliscsaba 2009. 447–485.

- C. TÓTH 2013 C. Tóth Norbert: *A székes- és társaskáptalanok prépostjainak archontológiája 1387–1437*. Bp. 2013. (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 4.)
- CSUKOVITS 1998 Csukovits Enikő: Egy nagy utazás résztvevői (Zsigmond király római kísérete). In: *Tanulmányok Borsa Iván tiszteletére*. Szerk. Csukovits Enikő. Bp. 1998. 11–35.
- E. KOVÁCS 2014 E. Kovács Péter: *Zsigmond király Sienában*. Bp. 2014.
- ENGEL 1968–70 Engel Pál: A magyar világi nagybirtok megoszlása a XV. században 1–2. In: *Engel Pál: Honor, vár, ispánság. Válogatott tanulmányok*. Válogatta, szerkesztette, a jegyzeteket gondozta Csukovits Enikő. Bp. 2003. 13–72.
- ENGEL 1977 Engel Pál: *Királyi batalom és arisztokrácia viszonya a Zsigmond-korban (1387–1437)*. Bp. 1977. (Értekezések a történeti tudományok köréből. Új sorozat. 83.)
- ENGEL 1998A Engel Pál: A nemesi társadalom a középkori Ung megyében. Bp. 1998. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 25.)
- ENGEL 1998B Engel Pál: A török-magyar háborúk első éve, 1389–1392. *Hadtörténelmi Közlemények* 111 (1998) 12–28.
- ENGEL 1999 Engel Pál: Királyi emberek Valkó megyében. In: *Engel Pál: Honor, vár, ispánság. Válogatott tanulmányok*. Válogatta, szerkesztette, a jegyzeteket gondozta Csukovits Enikő. Bp. 2003. 578–599.
- ENGEL 2001 *Magyarország a középkor végén. Digitális térkép és adatbázis a Magyar Királyság területéről*. Szerk. Engel Pál. Bp. 2001.
- ENGEL 2003A Engel Pál: Magyarország világi archontológiája 1301–1457. In: *Arcanum DVD könyvtár IV. Családtörténet, heraldika, honismeret*. Bp. 2003.
- ENGEL 2003B Engel Pál: Középkori magyar genealógia. In: *Arcanum DVD könyvtár IV. Családtörténet, heraldika, honismeret*. Bp. 2003.
- ENGEL–LŐVEI–VARGA 1983. Engel Pál, Lővei Pál, Varga Livia: Zsigmond-kori bárói síremlékeinkről. *Ars Hungarica* 11 (1983) 21–48.; 209–224.
- KÁDAS 2014A Kádas István: Középkori család- és birtoktörténet: a Semseiek. *Fons* 20 (2014) 423–454.
- KÁDAS 2014B Kádas István: Északkelet-Magyarország szolgabírói a Zsigmond-korban. Archontológia. In: *Magister Historiae*. Szerk. Belucz Mónika, Gál Judit, Kádas István, Tarján Eszter. Bp. 2014. 101–127.
- KÁDAS 2014C Kádas István: Az Abaúj megyei szolgabírói társadalom a Zsigmond-korban. *Korall* 15 (2014/57) 57 110–132.

- KUBINYI 1973 Kubinyi András: A kaposújvári uradalom és a Somogy megyei familiárisok szerepe Újlaki Miklós birtokpolitikájában. *Somogy megye múltjából. Levéltári Évkönyv* 4 (1973) 3–44.
- KUMOROVITZ 1928 Kumorovitz L. Bernát: A leleszi konvent oklevéladói működése 1569-ig. *Turul* (1928) 1–38.
- KUMOROVITZ 1934 Kumorovitz Lajos Bernát: *A leleszi prépostság tagjai és bíteleshelyi személyzete 1569-ig*. Különlenyomat az 1934-es Szent Norbert halálának 800 éves jubileumára készült gödöllői emlékkönyvből. Bp. 1934.
- LŐVEI 2009B Lővei Pál: „*Posuit hoc monumentum pro aeterna memoria*” – Bevezető fejezetek a középkori Magyarország síremlékeinek katalógusához. Akadémiai doktori disszertáció. Bp. 2009.
- LUKAČKA 1997 Ján Lukačka: Notár kráľa Žigmunda Martin z Malých Bošian. *Slovenská archivistika* 32 (1997/1) 37–43.
- NAGY 1857–68 Nagy Iván: *Magyarország családai. Czímerekkel és nemzedékrendi táblákkal*. I–XII kötet és Pótlékkötet. Pest 1857–1868.
- NAGY 1886 Nagy Iván: A Chontos család czímere 1418-ból, és némi heraldikai észrevételek. *Turul* 4 (1886) 162–166.
- NOVÁK 2011 Novák Ádám: Johannes de Peren Magister Tavernicorum Regalium. In: Keresztény szellemben a tudomány útján: III. Kárpát-medencei Keresztény Tudományos Diákköri Konferencia válogatott tanulmányai. Szerk. Kozma Gábor, Szeged 2011. 103–114.
- NOVÁK 2014 Novák Ádám: Rezidencia-választás kérdése a Perényi családban – Csorbakő szerepe. In: *Tavaszi Szél 2014 Konferenciakötet*. III. Kötet. Debrecen 2014. 282–289.
- NOVÁK 2015A Novák Ádám: Egy felső-magyarországi bárói család birtoklástörténete 1465-ig. A terebesi Perényiek. *Agrártörténeti szemle* (2015) 1–48.
- NOVÁK 2015B Novák Ádám: Vizsgálati szempont egy 15. századi arisztokrata működéséhez - Perényi János tárnokmester pecsétjei. In: *Középkortörténeti tanulmányok* 8. Szeged 2015. 181–200.
- PÁLOSFALVI 2004 Pálosfalvi Tamás: A pozsonyi vár elfoglalása 1450-ben. In: *Analecta Mediaevalia II. Várak, templomok, ispotályok. Tanulmányos a magyar középkorról*. Szerk. Neumann Tibor. Piliscsaba 2004. 197–219.
- PETRIK 2000 Petrik Iván: A Pelejteiek. Egy középkori Zemplén megyei köznevesi család vizsgálata. *Fons* 7 (2000/2) 199–247.
- PUSKÁR 2003 Puskár Anett: Perényi Péter politikai pályafutása. In: *A Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kara tudományos diákköri közleményei* 2. 2001–2002. évi dolgozatok. Szerk. Fazekas Csaba. Miskolc 2003. 237–252.

- SÜTTŐ 2003 Süttö Szilárd: *Anjou-Magyarország alkonya. Magyarország politikai története Nagy Lajostól Zsigmondig, az 1384–1387. évi belviszályok okmánytárával. I–II. kötet*, Szeged 2003. (Belvedere-monográfiák 2.)
- SZEKFŰ 1912 Szekfű Gyula: Serviensek és familiarisok. Vázlat a középkori magyar alkotmány- és közigazgatástörténet köréből. *Értekezések a Történeti Tudományok köréből* 23 (1911–1915) 75–196.
- SZIRMAY–
KOVACHICH
1804. Szirmay Antal: *Notitia historica comitatus Zempléniensis*. Edita et indicibus provisa industria Martini Georgii Kovachich. Buda 1804.
- TÓTH-SZABÓ 1917 Tóth-Szabó Pál: *A cseh-buszi mozgalom és uralom története Magyarországon*. Bp. 1917.

Abstract

Familiar Network of the Terebes branch of the Perényi family until 1458

For years the Terebes branch of the Perényi family has been standing in the centre of my research. Some chapters of my upcoming PhD thesis have already been published as segment-papers, such as the history of the family's landholdings, or the sketch of the activity and seal usage of the Master of the Treasury, János Perényi. In this present paper I take up a socio-historical research, in which I have collected the people and noble families that served the Perényi family, and drew the curve of their career. For it is well-known from the sources and literature that the members of the family disposed of an extensive familial network. Imre Perényi was indicated in the 1410 banner record with 15 spears. István Perényi undertook missions in Italia with 14 horsemen in 1433. According to the military decree of 1435, János Perényi was obliged to provide 200 horsemen for the defence of the Western borders. In 1439 King Albert in the donation of Sáros highlights that János Perényi have supported King Sigismund in the West "with a fair number of escort". In 1458 they had to manage 10 manors, with at least 7 castles in them. In this paper I endeavour to find out who were those that the members of the above mentioned family were able to count on. As far as possible I review the careers of three major families. Through them, the roles that the members of the family played in regional and national political levels can be nuanced. By recording all the known familiaries and examining their geographical spread, we are able to draw a picture of the family's territorial base, and furthermore we can point out the connections between the lands, residences and network of familiaries of the Perényis'.